

Walter Friedl

PLETEME KOŠÍKY z trav a bylinek

GRADA®

ZNOVUOBJEVENÁ TECHNIKA PLETENÍ

Walter Friedl

PLETEME KOŠÍKY z trav a bylinek

Grada Publishing

Poděkování

Chtěl bych poděkovat všem, kteří mě podporovali v mé práci a přispěli k tomu, že vznikla tato kniha, zejména své ženě Irene, která upravila mé texty do čtivého jazyka. Jak jste možná zjistili, mojí silnější stránkou je výroba košíků, méně silnou pak už sestavování vět a souvětí.

Chtěl bych poděkovat i svým dětem, Florentině a Benediktovi, kteří se po mnoha „mně se ale nechce jít do lesa“ nakonec uvolili k tomu, aby mě doprovázeli a přispěli tak k obohacení mé práce. A v neposlední řadě patří můj srdečný dík i všem ostatním, kteří přispěli ke zdaru tohoto projektu.

Všechny návody na použití a příklady tvorby v této knize byly sestaveny podle autorova nejlepšího vědomí. Z toho však nelze vyvozovat žádné nároky na záruku pro praktické použití vůči autorovi nebo vydavatelství.

Obsah

1	Úvod	7
2	Technika	11
3	Oválný košík zdobený ulitami	14
4	Levandulový košík	20
5	Nákupní košík	26
6	Včelí úl	32
7	Krabice	42
8	Lipnicovité	48
9	Šáchorovité	53
10	Liliovité a podobné rostliny	60
11	Bylinky	65
12	Kapradiny	77
13	Kombinace materiálů na košíky	80
14	Dekorace	83
15	Nevhodný rostlinný materiál	88

1 Úvod

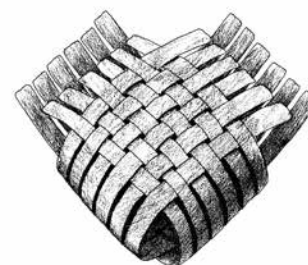
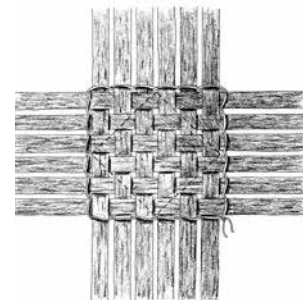
Každý z nás to zná: z procházky se vracíme domů s hrstí travin a květů, možná sem tam nějakou tou větvičkou, několika pírký nebo hlemýžďími ulitami. Kytice skončí po několika dnech na kompostu, ostatní suvenýry ještě po nějakou dobu uchováváme, než nastoupí cestu všech pozemských stvoření a ocitnou se rovněž na kompostu. Podobně to dopadá s mnohými nálezy z dovolené. Mám na mysli spoustu mušliček, které si každoročně přivážíme od moře. Přijde doba, když už zkrátka nevíme, co s nimi.

Nebo možná patříte k těm šťastlivcům, v jejichž zahradách každoročně v létě a na podzim vyrostle spousta listů a květů, pro které nemáte žádné využití a které nakonec také skončí na kompostu. V následujících kapitolách bych vám chtěl ukázat, jak z těchto přírodních materiálů vyrobit krásné košíky. Listy narcisů, denivek nebo ozdobnice, levandulové stonky nebo snítiky dobromysli, to jsou všechno materiály, z nichž lze vyrábět košíky. A když nám tyto košíky doslouží, teprve potom je můžeme vyhodit na hromadu kompostu. Lidé potřebovali odjakživa nádoby na nošení, na uchovávání či skladování věcí. Možnosti výroby košíků a nádob ze sušených rostlin či rostlinných stébel jsou nekonečné, stejně tak jako tvary a barvy, které máme k dispozici, ať už je to zeleň ostřice, hnědá barva narcisů a sítiny nebo modř levandule. Díky zpracovávání sušených rostlin a výrobě košíků se vydáváme

po podobné cestě jako sběrači a lovci, kteří před mnoha tisíci lety táhli našimi lesy, a jejichž soužití s přírodou bylo určitě docela jiné, než je tomu nyní u nás.

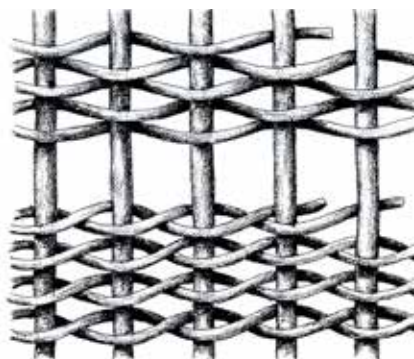
Pro výrobu košíků a nádob z přírodních materiálů existují různé techniky:

- Pletení v rozmanitých formách provedení, takové, jaké známe například z nákupních košíků. Pro tento způsob výroby, velmi běžný i v dnešní době, se používají převážně vrbové pruty, částečně pedig, ale i další neohebné rostlinné stonky.
- Tkaní se používá při výrobě tašek, klobouků a dalších předmětů. Při této technice se (spíše plochá) rostlinná stébla navzájem křížem protkávají, takže vznikne pevné pletivo.
- Technika ovinování: při této metodě se rostlinné svazky nebo jednotlivé silnější stonky sešívají k sobě pomocí nití do kulatých, oválných nebo i hranatých tvarů.

1.01
Tkaní s plochými prameny, nahoře začátek, dole přechod k prostorové struktuře.

1.02
Jednoduché pletení kolem osnovy (na obrázku nahoře) a oplétání s dvojitým pramenem kolem osnovy (dole). Oba obrázky: Jensen, E.: Korbflechten (Pletení košíků, pozn. překl.), Bern 1994

1.03

Technika šití pro výrobu ovinovaných košíků: nahore se ovinovací nit protáhne pod nití předchozí řady, dole vede nit skrz spoj v ovinovací niti.

1.04

Ovinování vnitřního pramene lze provádět velmi těsně, ale i ve vzdálenosti 1–2,5 cm. Když je dno dost velké, ovinovací nit se vytáhne nahoru a zapošíje. Oba obrázky: Jensen, E.: Korbflechten (Pletení košíků, pozn. překl.), Bern 1994

Technikám pletení a tkaní se tato kniha podrobněji věnovat nebude. V různých kulturních okruzích sice existují rozmanité varianty pletení, tyto techniky a jejich varianty jsou však také dostatečně popsány v mnoha knihách. Technika výroby košíků a předmětů denní potřeby pomocí ovinování je naproti tomu mnohem méně známá, ačkoli zcela jistě patří k jedné z nejstarších forem košíkářství.

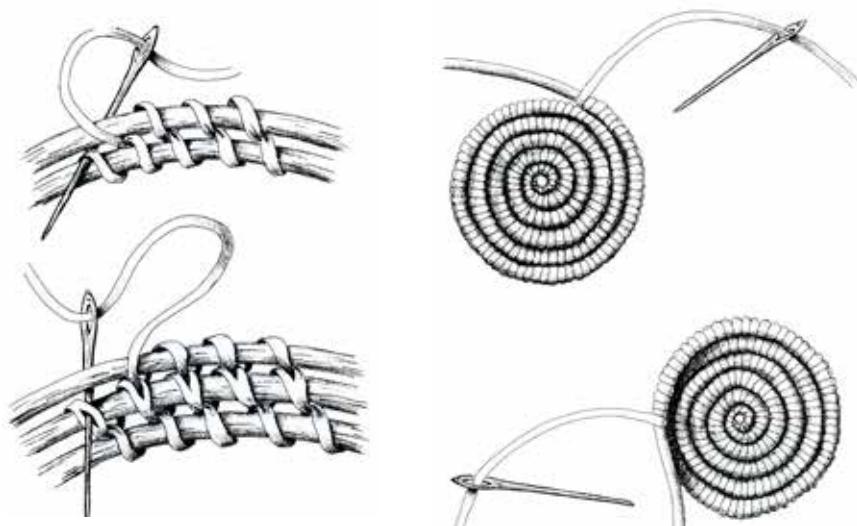
Ať už se podíváme na kteroukoli kulturu ve kterékoli době, ve všech existují nebo existovaly ovinované košíky. Některé etnické skupiny jsou svými ovinovanými košíky obzvláště známy, např. rwandští Tutsiové, kteří zpracovávali převážně traviny, nebo Masajové, kteří své výrobky šili z kůže. V Americe si osadníci vyráběli skladovací koše z pelyňku (tato bylina chrání před škůdci) a anglické včelí úly se tradičně vázaly konopným provazem. Jedna z amerických etnických skupin, které se říkalo

„košíkáři“, zhotovovala ovinováním dokonce koše na přenášení vody. Vymazávali je pryskyřicí a tím zajistili jejich vodotěsnost. Vyplatí se tedy nahlédnout za hranice a využít i podnětů z jiných kultur.

Pomocí návodů na následujících stránkách bych se chtěl pokusit uchovat a oživit vědomosti o staré technice ovinování a šití, která byla rozšířená i v našich krajích. Sběr, sušení a zpracovávání rostlin může zároveň přispět k hlubšímu porozumění přírodě a obrátit naši pozornost k rozmanitosti rostlin, které nás obklopují.

V průběhu doby se výběr materiálů, které se používaly k výrobě košíků, bohužel výrazně zmenšil. Košíky se staly čistě selským spotřebním předmětem a byly převážně pletené. Těch několik lidí, kteří ještě dnes ovládají techniku ovinování košíků (tj. šití pramenů), se většinou drží známých a osvědčených materiálů a jen zřídka zkoušejí nové (nebo i ty velmi staré). Kvůli tomuto omezení zájem o techniku ovinování košíků silně poklesl. Mně se na košicích vyrobených technikou ovinování nejvíce líbí to, že k jejich výrobě není třeba nic dalšího dokupovat. Všechny materiály lze nalézt ve volné přírodě. Dokonce i provázky k ovinování lze získat z rostlin. Můžeme například, tak jak to bylo běžné v minulosti, rozštípat větvičky a stonky různých rostlin na ohebné proužky a ty použít k ovinování.

Přesto i já dnes pro většinu košíků používám koupené provazy a momentálně jsem nejspokojenější, používám-li k vázání bavlněný provázek, který se k mým vyro-

beným košíkům hodí jak svým vzhledem, tak materiálovým složením. Vydrží také časté protahování, které je u této techniky nevyhnutelné. Sem tam použijí i syntetický provázek, který je k dostání v mnoha zajímavých barvách. Pracoval a experimentoval jsem již i s konopnými provázky, ale ty mě moc nenadchly. Konopný provázek má, kromě silného zápachu, mnoho tenkých míst, na kterých se pak snadno trhá nebo porušuje. Samozřejmě lze ovinování zkoušet i s provázky vyrobenými ze lnu nebo podobných materiálů. S těmi ale bohužel zkušenosti nemám.

Na tomto místě bych vás rád varoval před určitým návykovým nebezpečím tohoto koníčku. Kdo jednou nalezne zálibu v ovinování košíků, bude si při spatření jakékoli rostliny, ať už v zahradnictví, v květinářství nebo v přírodě, hned klást otázku: „Jestlipak by z toho šel vyrobit košík...?“

Ale teď se už do toho pusťme. Výroba každého košíku začíná sběrem materiálu. Při tom je třeba dbát na několik věcí. Můžete samozřejmě zpracovávat „pouze“ kytice, které si donesete z procházky; s tím se však většinou daleko nedostanete. Chcete-li jít cíleně na sběr, potřebujete odpovědi na následující otázky.

Kde sbírat?

Nesbírejte rostliny v chráněných oblastech! To by vám mohl někdo zazlívát. Nezdupávejte také louky, které jsou využívány pro zemědělství. Nenajdete v nich totiž žádné ideální rostliny. Tráva, která se pravidelně

seče, je moc krátká a měkká na to, aby ji bylo možné využít jako hlavní materiál. Budete-li hledat na okraji cesty nebo na úhoru, budete mít více štěstí. Traviny jsou tam delší a pevnější. Například košíky z ovsíku mají zvlášť hezký povrch. Hojnou úrodu nabízejí i vlhká stanoviště – úspěšní budete u vodních struh, rybníků a tůní. Krásné košíky vzniknou ze skřípiny, sítiny a především ostřice. Mým osobním a nejoblíbenějším územím pro sběr rostlin je velký les, do kterého mohu zajet autem relativně blízko ke stanovišti rostlin. Věřte, že je totiž dost namáhavé, když musíte nést čerstvě nařezanou travu v potřebném množství někam daleko.

Kdy sbírat?

Pro sběr neexistují téměř žádná časová omezení. Hned na jaře začíná doba sběru listů stálezelených travin a rovněž jarních květů, jako jsou narcisy a tomka. V květnu a červnu je nejlepší doba pro sběr různých ostřic. Letní měsíce jsou také ideální pro sběr bylinek, jako je dobromysl, levandule a vratič.

Na podzim je čas na sušení zahradního odpadu. Denivky se beztak sestřihávají, stejně jako perovskie a různé traviny. Dokonce i v zimě existují možnosti sběru materiálu, např. dlouhé výhonky divokého vína nebo větvičky břízy či plaménku. Na vlhkých stanovištích lze nalézt přesličku zimní.

1.05
Mračňák Theophrastův
(*Abutilon theophrastii*)

1.06
Orobinec

1.07
Puškvorec s květem

Co sbírat?

Košíky můžete vyrábět téměř z každého rostlinného materiálu.

Traviny jsou stejně vhodné jako ohebné byliny. Do drždadel lze dobře zapracovat i menší větvičky, stejně jako kůru. K ovinování košíků jsou vhodné i kořeny a listy, plody a semena zase upotřebíme jako dekoraci. Budete-li v blízkém okolí pravidelně sbírat materiál na košíky, brzy zjistíte, kde rostou vaše oblíbené rostliny a můžete je pak cíleně vyhledávat.

Skladování

Doma svažte byliny a traviny do kytic a zavěste je na tmavém, ale suchém místě, aby uschly. Ve světlých prostorách ztrácejí rostliny svou zelenou barvu a zhnědnou. Tmavá barva může být samozřejmě také velmi hezká, dobromysl usušená na slunci získá například krásný tmavě hnědý barevný odstín. Zelená barva však na košících vypadá přece jen nejpůsobněji. Materiál můžete skladovat i po celé roky. Abyste jej pak mohli zpracovávat, je nutno jej jen trochu navlhčit.

1.08
Japonský banánovník

Další zdroje materiálu

Kromě sběru v přírodě lze vhodné rostliny také pěstovat. Sazenice si můžete zakoupit např. ve školkách nebo zahradnictvích a zasadit je na vlastní zahradě.

Pro košíky, které vyrábím už roky, jsem zpracovával nezměrné množství materiálu. I k tomu, abych nasbíral relativně malé množství, musím strávit v lese dlouhou

dobu a mnoho rostlin je v době, kdy přijdu, již odkvetlých nebo otrhaných. Anebo naopak se může stát, že na mnoha stanovištích najdu více materiálu, než mohu unést nebo sklidit.

Právě proto, abych mohl být ve správný čas na správném místě a mohl v relativně krátké době sklidit dostatečné množství vhodných rostlin, jsem kdysi začal sázet rostliny na výrobu košíků na své zahradě.

Pak jsou ještě rostliny, které se nám „vnuť“. Možná jste někdy sebrali pár větviček zvláštního druhu, který vás fascinoval, nebo jste se k nim dostali jiným způsobem. Tento materiál jste využili a z vypadlých semen vám nyní roste přede dveřmi rostlina, která čeká na to, abyste ji zpracovali. V mém případě jsou to sporýš, pelyněk a šanta, které u nás bují všude kolem domu. I když jsem se dlouho zdráhal je použít, nakonec se ukázalo, že mají svůj vlastní zvláštní půvab.

Existuje ale i pravý opak: rostliny, které jsem původně považoval za velmi vhodné nebo zvláště cenné, se „odmítaly“ stát košíkem.

2 Technika

Technika výroby ovinovaných košíků, popsaná v této knize, je velmi stará a rozšířená po celém světě; v závislosti na místních možnostech a tradicích zůstala přitom zachována řada obměněných forem. V našem regionu (Štýrsko) bylo a je například běžné sešívát obilnou slámu (většinou žito) vrbovými proutky. V Africe je známé ovinování svazků travin a v Horním Štýrsku a na Sibiři se sešívalo, resp. ovinovalo smrkovými kořeny.

Já sám jsem se tuto techniku naučil už v dětství a brzy jsem zkoušel experimentovat i s dalšími materiály. Velmi rád pracuji s různými bylinami a také s levandulí. V průběhu let jsem vyrobil košíky z více než 100 různých druhů rostlin. Pro začátečníky je zvlášť vhodná sítina rozkladitá (*Juncus effusus*) nebo ostřice (*Carex* ssp.). K šití používám bavlněný provázek o tloušťce 2 mm, ale vhodný je samozřejmě i jakýkoli jiný. Mojí nejoblíbenější jehlou je

2.01
Nejdůležitější nástroje
potřebné k výrobě ko-
šíků: metr, rozprašovač
na květiny a kleště.

2.02
Provázek (k dostání
v papírnictví) a silná,
mírně zahnutá ocelová
čalounická jehla (k do-
stání v obchodech pro
ruční práce).

2.03
Jehlu zapichuji zepředu...

2.04
...a provléknu pod provázek poslední řady.

velmi pevná čalounická jehla. Dalším užitečným nástrojem jsou jemné kleště, kterými lze lépe zachytit a utáhnout provázek. Kromě toho budete potřebovat jednoduchý rozprašovač, třeba ten, co se používá na rosení rostlin. Pomůže navlhčit rostlinná stébla, pokud jsou zcela suchá, aby byla ohebnější a při práci se tak snadno nelámala. Zejména na začátku práce, u vázání uzlů a u těsných zaoblení, záleží na tom, aby byl materiál zvláště ohebný. Sem tam potřebuji ještě zahradnické nůžky na hladké odštížení silných svazků travin a také malé kladívko na zatloukání dřevěných tyčinek. Nejdůležitějšími nástroji jsou však jehla a kleště.

Pracovní postup

Výroba ovinovaných ploch je relativně jednoduchá a nezahrnuje vlastně nic jiného,

než vytvarování rovnoměrně silného svazku ze sušených rostlin, začínajícího uzlem, a jeho přišití pomocí jehly a provázku na svazek ležící vespod.

Při tom držím svazek mezi palcem a prostředníčkem levé ruky (jsem pravák) a ukazováčkem na něj tlačím. Steh se provádí ve spodní řadě a protáhne se pod provázek poslední řady.

Zní to celkem jednoduše – a vlastně to i jednoduché je.

Při pokračování práce je nutno dbát na to, aby byl svazek neustále rovnoměrně silný. Pokud cítíme, že se ztenčuje, přidáme několik stébel, která zasuneme doprostřed svazku. Takto se svazek jakoby donekonečna prodlužuje a zakončí se až tehdy, když je košík hotový. Hlavní potíž tkví v získání citu pro jednotlivé materiály.

Každý druh, každá odrůda rostlin vykazuje totiž při zpracovávání rozdíly. Zejména na začátku práce je důležité materiál neustále navlhčovat nebo jej připravit na

zpracování pomocí kleští, např. jej promačkat. Díky praxi se během doby seznámíte s vlastnostmi různých rostlin a shromáždíte zkušenosti při jejich zpracovávání.

Na následujících stránkách popisují výrobu pěti různých košíků z pěti různých rostlin, na kterých chci ukázat, nač je třeba v konkrétních případech dbát.

Abychom docílili hezky zaobleného tvaru, je důležité našité svazky co nejčastěji ohýbat. To dělám tak, že svazek oběma palci tisknu směrem ven a proti nim tlačím z vnější strany zbylými prsty (vždy ve směru práce). Když tuto činnost opakuji v krátkých intervalech, získá košík, resp. ovinovaná plocha krásný kulatý tvar.

Stehy začínají uprostřed a provádějí se pokud možno ve stejných rozestupech, resp. v navazující linii. Aby se u kulatých košíkových den rozestup mezi stehy neustále nezvětšoval, přidávám „mezistehy“.

Rozestup mezi stehy nevolte příliš malý. Doporučuji cca 2–2,5 cm. Jednou zvolený rozestup byste totiž měli dodržet až do konce práce na košíku. V zásadě platí: čím menší je rozestup, tím delší je doba výroby a tím větší je spotřeba provázku.

Tím nechci říct, že košík z tenkých svazků s rozestupy provázku třeba 1 cm je špatný

nebo nehezky – naopak! Čím jemnější je práce, tím mimořádnější výrobek vznikne. Je třeba mít na paměti, že takový malý levandulový košíček, vyobrazený na obrázku 4.28, není hotov za 3 hodiny, ale vyžaduje třeba i 6–8 hodin.

Pro začátečníky je samozřejmě žádoucí, aby svůj hezký výrobek drželi v ruce co nejdříve. Kdo už vyrobil několik košíků a má určitý cvik v tvarování a sešívání svazků, může rozestup zmenšit. Zkušený košíkář koneckonců ví, do čeho se pouští, a může tedy odhadnout, kolik času chce do svého košíku investovat.

Zvolíme-li rozestup stehů příliš velký, může být košík nestabilní. V zásadě se musí každý podle materiálu a velikosti výrobku rozhodnout, jaký rozestup stehů bude správný.

Ať už zvolím jakýkoli rozestup stehů, délku vázacího vlákna není třeba vyměřovat předem. Když je šicí vlákno u konce, lze kdykoli navázat nové. Já sám pracuji rád s dlouhým provázkem, i když samozřejmě znám pořekadlo „Dlouhá nitka, líná dívka“. Na jeden steh potřebuji ale skoro 8 cm vázacího vlákna. Uzel položím na vnější stranu, kleštěmi jej vytáhnu nahoru a v další řadě na něj položím svazek.

3 Oválný košík zdobený ulitami

Prostřednictvím výroby tohoto košíku bych chtěl popsat zhotovení oválného dna a rovněž ukázat, jak lze využívat různé předměty jako dekorace. Vhodné jsou nejen hlemýždí ulity, tak jako zde, stejně tak můžeme použít kousky dřeva, šišky nebo

plstěné ozdoby. Fantazii se meze nekladou. Pro košík popsaný na následujících stránkách budeme potřebovat asi 1 kg sušeného materiálu a asi 45 m provázku. Použil jsem biku bělavou (*Luzula luzuloides*), která se snadno zpracovává.

3.01
K upevnění ulit používám špejle na ražniči.

3.02
Vyrábíme-li oválný košík, je třeba předem určit, jak má být dlouhý a široký. Pokud má být jeho délka například 25 cm a šířka 15 cm, tak jako u mého vzorového košíku, musím začít s 10 cm dlouhým, rovným středovým dílem (tj. délka středového dílu = rozdíl mezi délkou a šířkou). Má-li být košík dlouhý například 30 cm a široký 10 cm, musím začít se středovým dílem o délce 20 cm.

3.03
Uchopím svazek o tloušťce prstu a svážu ho provázkem přesně 10 cm od konce.

3.04
Na tomto místě se svazek přeloží tak, že delší část směřuje nahoru a vlákno pokračuje na zadní straně.

3.05
Poté vedu provázek zezadu přes svazek...

3.06
... a protáhnu jím jehlu ze spodní třetiny do horní.

3.07
V dalším kroku položím provázek zespodu kolem svazku a jehlu protáhnu z horní do spodní třetiny. Důležité je, abych jehlu zapíchl vždy tak daleko nahoru, aby stébla, která leží uprostřed, byla při každém stehu zachycena.

3.08
Pro zadní stranu platí totéž, všechny stonky musí být pevně sevřeny.

3.09
Tento postup se v prvních dvou řadách opakuje, dokud nedospějeme k začátku svazku: zapichujeme jehlu střídavě, nejprve shora, pak zespodu, pak opět shora atd. Dbáme na to, aby poslední steh směřoval zdola nahoru a provázek poté visel dolů.

3.10
Když se dostanu na začátek svazku, ohnu stébla kolem začátku směrem dolů, provázek vedu vpředu kolem a zapíchnu před posledním stehem.

3.11

Nyní mám pevný začátek, na kterém budu dále rovnoměrně pracovat. Další stehy by neměly ležet na stejných místech jako stehy v první dvojité řadě.

3.12

Začátek je hotov.

3.13

U oválných košíků je nutno dbát především na to, abychom na místech zaoblení materiál rovnoměrně zastrkovali, aby nebylo dno košíku na konci špičaté a aby byl začátek později co nejrovnější a ve středu dna.

3.14

Když dno košíku dosáhne požadované velikosti (15 × 25 cm), začnu s tvorbou stěn. Vycházím ze zaoblení a prameny přišívám nahoru, nikoli na stranu.

3.15

Zde jsou dokončeny dvě kompletní řady stěny...

3.16

... takže mohu začít s rozprostřením ulit, které slouží jako ozdoby. Šest ulit by mělo stačit.

3.17

Když chci ulity bezpečně upevnit, vyrazím do nich opatrně otvor pomocí kladívka a hřebíku. U mořských šneků používám vrtačku s vrtákem na keramiku.

3.18

Ulitu položím před sebe na stůl otvorem nahoru a pomocí hřebíku a kladívka vyrazím co nejhlouběji zevnitř do skořápky otvor.

3.19

Po vytažení hřebíku ulitu otočím a vzniklým otvorem vyrazím další otvor na protilehlé straně.

3.20

Oběma těmito otvory pak provléknu špejli a upevním ji spolu s ulitou na okraj košíku.

3.21

Nyní mohu pokračovat s prací na košíku. Zvednu pramen před ulitou nahoru a jen volně jej ovinu. Pokud mi délka tohoto pramene dostačuje, upevním jej za ulitou třemi až čtyřmi stehy a provázek pak pevně utáhnu kleštěmi.

3.22

V prvním kole upevním na okraj jen každou druhou ulitu.

3.23
Vznikne tak zvlněný okraj, který může také vypadat půvabně.

3.24
Abych znovu získal rovný okraj, upevním další čtyři ulity v „údelích“ a vyrovnám pomocí pramene. Přitom za každou ulitou utáhnou volně ovinutý pramen kleštěmi.

3.25
Než košík ukončím, položím nahoru ještě jednu řadu svazků.

3.26
Horní řadu ukončím zpětným stehem a zapichuji přitom do stejných otvorů jako předtím. Tím získám klikatý vzor, který vytváří pěkné zakončení a zpevňuje okraj.

3.27
Po dokončení zpětného šití protáhnu provázek stehem, který leží pod ním, a udělám smýčku...

3.28
... protáhnu jehlu smýčkou...

3.29

... a tímto způsobem získám uzel. Aby uzel opravdu pevně přiléhal ke košíku, utáhnu jej kleštěmi.

3.30

Volný konec protáhnu pevným materiálem a na vnitřní straně jej zastříhnu v jedné rovině se stěnou.

3.31

Košík je hotový.